

УДК 330.341.1(477)

Хаирова Е. А.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан розвитку економіки України, виявлені основні проблеми на шляху формування державної інноваційної політики. Розглянута стратегічна концепція розвитку регіонів України, запропоновано заходи щодо її реалізації. Проаналізовано національне інноваційне законодавство та напрями вдосконалення законодавчої бази в умовах формування ефективної державної інноваційної політики. Запропоновано заходи щодо здійснення державної інноваційної політики в Україні.

Ключові слова: інноваційна політика, конкурентоспроможність, інноваційна діяльність, політика держави.

Хаирова Э. А.

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ В УКРАИНЕ

Аннотация. В статье рассмотрено современное состояние развития экономики Украины, выявлены основные проблемы на пути формирования государственной инновационной политики. Рассмотрена стратегическая концепция развития регионов Украины, предложены мероприятия по ее реализации. Проанализировано национальное инновационное законодательство и направления совершенствования законодательной базы в условиях формирования эффективной государственной инновационной политики. Предложены мероприятия по осуществлению государственной инновационной политики в Украине.

Ключевые слова: инновационная политика, конкурентоспособность, инновационная деятельность, политика государства.

Khairova E. A.

PROBLEMS OF FORMATION OF STATE INNOVATION POLICY IN UKRAINE

Summary. The current state of Ukraine's economy development is considered in the article, the basic problems in forming the state innovative policy are revealed. The strategic concept of Ukraine's regions development is considered, actions for its implementation are offered. Strategic problems and priority directions of regional development for overcoming the disproportions of social and economic development of regions, low competitiveness and investment-innovative activity are examined. Features of the Concept of scientific-technological and innovative development of Ukraine are considered. The national innovative legislation and the directions of legislative base perfection in the conditions of forming the effective state innovative policy in the sphere of innovative activity are analyzed. The concept of innovative culture as factor is considered, priority problems of innovative culture of the society are allocated.

Key words: innovation policy, competitiveness, innovation, policy of the state.

Постановка проблеми. Світовий досвід свідчить, що в умовах глобальної конкуренції детермінуючою функцією держави є управління науково-технологічним і інноваційним розвитком, спрямованим на формування національної інноваційної системи. Державна інноваційна політика є невід'ємною частиною соціально-економіч-

ної політики держави, необхідність її формування продиктована поширенням нової «інноваційної парадигми» розвитку світової господарської системи. У зв'язку із цим формування державної інноваційної політики неодмінно здійснюється відповідно до світового соціально-економічного розвитку суспільства і має перманентний харак-

тер перетворень, що здійснюються у законодавчій, організаційно-інституціональній, фінансовій сферах з використанням результатів моніторингу й прогнозування тенденцій розвитку світової і особливостями застосування в національній економіках. Виходячи із цього, у якості прерогативи виступає реалізація інноваційної політики, яка забезпечує сталий економічний розвиток і високий рівень національної конкурентоспроможності.

Вивчення особливостей формування інноваційної політики держави, її цілей, методів і напрямків реалізації розглядалося в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, серед них З. О. Адаманова досліджує інноваційні фактори економічного розвитку в умовах глобалізації [1], Л. Л. Антонюк розглядає умови і механізм реалізації міжнародної конкурентоспроможності країн [2], Й. Шумпетер вперше розглянув теорію економічного розвитку, побудовану на впровадженні інновацій та ін.

Мета статті – дослідити проблеми формування державної інноваційної політики в Україні, реалізація якої забезпечує сталий економічний розвиток і високий рівень національної конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку економіки України формування інноваційної політики продиктоване необхідністю активної структурної перебудови економіки й технологічною модернізацією виробництва на основі сучасних технологій. Галузева реструктуризація передбачає раціоналізацію внутрішньогалузевої структури, припинення діяльності неефективних виробництв, підвищення конкурентоспроможності, поліпшення й диверсифікованість структури продукції, активізацію експортно-імпортних операцій, заміну застарілих технологій на прогресивні ресурсозберігаючі технології, екологізацію виробництва.

Вибір і реалізація пріоритетів техніко-економічного розвитку повинні виходити з концепції науково-технологічного й інноваційного розвитку, яка розробляється з урахуванням світових і національних тенденцій і пріоритетів інноваційно-технологічного розвитку, сучасних стратегій конкурентної боротьби в інноваційній сфері, наявності науково-технічного й інноваційного потенціалу, критеріїв і оцінки ефективності інноваційної активності, а також розроблення державних і регіональних програм реалізації. З науково-технічної точки зору, вибір пріоритетів повинен відповідати сучасному технологічному укладу: у світі переважними є 5-й і 6-й укладу, тоді як Україні властиві низькоукладність промислового виробництва й відсутність змін у структурній політики, що свідчить про де-

кларативність прийнятих програм і концепцій розвитку.

Відповідно до стратегічної концепції розвитку регіонів України (Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р.), передбачається підвищення конкурентоспроможності регіонів в умовах ефективного інноваційного розвитку з метою створення максимально сприятливих умов для розвитку інноваційної діяльності.

Ключовими проблемами при цьому є збільшення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів, низька конкурентоспроможність і інвестиційно-інноваційна активність. Виділяють такі стратегічні завдання і пріоритетні напрямки регіонального розвитку.

1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів і зміцнення їх ресурсного потенціалу:

- реструктуризація економічної бази окремих регіонів і створення умов для диверсифікованості на новій технологічній основі;
- збільшення обсягу інвестицій в основні сфери економіки регіонів, які визначають стратегічні пріоритети їх розвитку;
- підтримка малого й середнього підприємництва;
- сприяння створенню й впровадженню інновацій, включаючи поширення сучасних технологій, зокрема, для зниження ризиків виникнення техногенних катастроф;
- розвиток туризму й рекреації;
- розвиток і модернізація інфраструктури, що сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості регіонів;
- розвиток виробничої й соціальної інфраструктури загальнодержавного й міжнародного значення;
- розвиток інфраструктури інформаційного суспільства.

2. Забезпечення розвитку людських ресурсів

- забезпечення високих стандартів навчання, доступного для працівників протягом усього періоду їх виробничої діяльності;
- активізація співробітництва у сфері освіти й науки;
- забезпечення повної зайнятості працездатного населення.

3. Розвиток міжрегіонального співробітництва:

- розширення міжрегіональної економічної взаємодії;
- розвиток транскордонного, у тому числі євrorегіонального співробітництва.

4. Створення інституціональних умов для регіонального розвитку:

- розширення фінансово-економічних можливостей територіальних громад;

- реформування адміністративно-територіального устрою;
- узгодження діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо розвитку регіонів.

Створення сприятливих умов для інтенсифікації інноваційної діяльності забезпечує поштовх для економічного росту, тому що інноваційна діяльність сприяє розширенню виробництва, збільшенню зайнятості й доходів населення і, як наслідок, підвищенню споживчого попиту, активізації комерційної діяльності, впровадженню сучасних технологій, збільшенню прибутку підприємств, наповненню регіонального й державного бюджетів, спрямованих на підвищення соціально-економічного розвитку.

Відповідно до Концепції науково-технологічного й інноваційного розвитку України (1999 р.), виділено такі головні цілі: підвищення ролі наукових і технологічних факторів; інноваційна модернізація виробництва, що передбачає випуск конкурентоспроможної продукції на внутрішньому й світовому ринках; збереження, ефективного використання й нарощування науково-технологічного потенціалу; збільшення експорту наукомістких галузей і зменшення імпортої залежності (енергоресурсів, високотехнологічних товарів тощо), створення максимально сприятливих умов для розвитку людського потенціалу.

Проведений аналіз змісту Концепції щодо головних цілей науково-технологічного й інноваційного розвитку дозволяє стверджувати, що їх доцільно охарактеризувати як цілі державної науково-технологічної політики у зв'язку з акцентуванням уваги на необхідності підвищення ролі наукових і технологічних факторів у подоланні кризових явищ у країні, ефективному використанні технологічного потенціалу, технологічному відновленні виробництва і т. д.

При цьому слід зазначити, що в зазначених цілях не відображається інноваційна складова науково-технічної політики взагалі, незважаючи на те, що слово «інноваційний» присутнє. Крім того, у всьому документі йдеться про науково-технологічний розвиток і відсутні розмежування у формуванні цілей між технологічною, технічною й інноваційною сферами діяльності.

Розглядаючи Закон України «Про інноваційну діяльність», слід зазначити, що в ньому не визначається поняття інноваційної політики, однак чітко позначені її цілі й принципи. Інноваційне законодавство покликане повною мірою відображати понятійний апарат даної сфери регулювання, щоб уникнути здійснення некоректних дій. Неточним відповідно до даного закону є визначення поняття інноваційної діяльності. Зок-

рема, Закон трактує «як діяльність, яка спрямована на використання й комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок і обумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг», доцільним є додати слово «створення», тому що інноваційна діяльність включає всі стадії інноваційного процесу. Крім того, кінцевою метою інноваційної діяльності є підвищення рівня соціально-економічного розвитку за допомогою досягнення конкурентоспроможної національної економічної системи.

Обов'язковою умовою розвитку інноваційного процесу є наявність інноваційного потенціалу, який реалізується при неодмінній активності всіх учасників даного процесу. У свою чергу, рівень інноваційної активності є одним з показників розвитку інноваційної культури як суспільства в цілому, так і окремого індивіда.

Інноваційна культура як фактор інноваційного розвитку суспільства вперше була сформульована в численних документах ЄС і розглядалася як стратегічний ресурс нового століття. У Росії основним документом, що відображає стратегічні напрямки формування й розвитку інноваційної культури, є зареєстрована в 2000 році Хартія інноваційної культури. В Україні відсутній будь-який документ, присвячений основним проблемам у сфері інноваційної культури. Єдине згадування є в Законі України від 16.01.2003 р. «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні», у якому розвиток інноваційної культури суспільства визначається одним зі стратегічних пріоритетних напрямків інноваційної діяльності в Україні й визначається так: «інноваційна культура – складова інноваційного потенціалу, що характеризує рівень освітньої, загальнокультурної й соціально-психологічної підготовки особистості й суспільства в цілому до сприйняття творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни на інноваційній основі» [3, с. 6].

Пріоритетними завданнями інноваційної культури суспільства є формування в суспільній свідомості основної ролі інноваційного розвитку, спрямованого на вдосконалення всіх сфер життєдіяльності; підвищення значимості інтелектуального капіталу як найголовнішого фактора розвитку в сучасних умовах; сприяння підтримці захисту прав інтелектуальної власності; формування інноваційного попиту, що сприяв би максимальному підвищенню ступеня готовності й усвідомленню затребуваності інноваційних продуктів; активізація конкурентного середовища в бізнес-структурах, тому що саме інновації є ефективним засобом конкурентної боротьби. Дані заходи повинні сприяти підвищенню інноваційної активності суспільства і, отже, сприяти формуванню інституціонального середовища іннова-

ційної діяльності, активізації фінансового забезпечення інноваційного розвитку, тісної взаємодії державного й приватних секторів, активізації науково-дослідної діяльності. Таким чином, чим вищим є рівень інноваційної культури суспільства, тим стрімкіше відбувається інноваційний розвиток регіону, країни.

Основними напрямками вдосконалення законодавчої бази в умовах формування ефективної державної інноваційної політики в сфері інноваційної діяльності можуть бути наступні.

1. Доцільно виключити з Закону України «Про інноваційну діяльність» процентне визначення частки інноваційної продукції для присвоєння статусу інноваційного підприємства. Законодавчо встановлена межа становить 70%, що не дозволяє малому й середньому бізнесу в Україні одержати статус інноваційного підприємства [4]. Виходячи з даних умов, пріоритетні позиції в конкурентній боротьбі належать великим підприємствам, крім можливості функціонування найбільш динамічного сектору інноваційної сфери – малого підприємництва. У цьому випадку ця обставина негативно відбивається на розвитку інноваційної діяльності, втрачається можливість підвищити пропозицію інноваційних товарів, зменшується активність інноваційного процесу.

2. Необхідно продовжити термін дії свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проєкту з урахуванням виконання довгострокових інноваційних проєктів і програм інвестування.

3. Відновити дію статей 21, 22 Закону України «Про інноваційну діяльність», про оподаткування об'єктів інноваційної діяльності й звільнення від сплати ввізного мита й податку на додану вартість товарів, які використовуються при створенні інноваційних продуктів, а також пункту 7.14 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств», що визначає заходи фінансового стимулювання інноваційної діяльності в Україні.

Зокрема, стаття 21 передбачала такий механізм оподаткування об'єктів інноваційної діяльності:

- 50% податку на додану вартість від операцій продажу товарів (робіт, послуг), пов'язаних з виконанням інноваційних проєктів, залишається в розпорядженні платника податків, зараховується на його спеціальний рахунок і використовується ним винятково на фінансування інноваційної діяльності;
- 50% податку на прибуток, отриманий від виконання цих проєктів, залишається в розпорядженні платника податку, зараховується на його спеціальний рахунок і використовується ним винятково на фінансування інноваційної діяльності;

- інноваційним підприємствам передбачалася можливість використовувати прискорену амортизацію основних фондів у групі 3 у розмірі 20%;
- пільга по сплаті земельного податку становила 50% діючої ставки оподаткування [5].

У результаті призупинення дії даних статей повністю були скасовані основні податкові пільги для інноваційних підприємств, що спричинило зниження інноваційної активності підприємств і стало досить значним стримуючим фактором розвитку інноваційного процесу в Україні.

У світовій практиці надання податкових пільг є найбільш ефективним стимулом для активізації інноваційної діяльності. Специфіка інноваційного підприємництва – високий рівень ризику, що потребує значної державної підтримки на етапі свого становлення. Так, доцільним буде введення податку на майно інноваційної організації з мінімально низькою ставкою обкладання, часткове або повне скасування податку на землю, надання інвестиційного податкового кредиту, що передбачає відстрочку плати податку на прибуток, який надається суб'єкту підприємницької діяльності на певний строк з метою збільшення його фінансових ресурсів для здійснення інноваційних програм з подальшою компенсацією відстрочених сум у вигляді додаткових надходжень податку через збільшення прибутку, який буде отримано завдяки реалізації інноваційних програм. Підвищення частки інноваційно-активних підприємств у національній економіці прямо пропорційно підвищує рівень її конкурентоспроможності на світових ринках, а отже, підтримка інноваційного підприємництва повинна стати загальнодержавним пріоритетом, і питання надання податкових пільг необхідно вирішувати оперативно, залежно від якісних і кількісних параметрів інноваційної діяльності підприємств.

4. Усунути правову нерівність резидентів і нерезидентів України в інноваційній діяльності шляхом включення до регулюючих нормативних актів статей, що забезпечували б однаковий режим інноваційної діяльності на території країни, а також рівні права при здійсненні спільної науково-технічної й інноваційної діяльності.

5. Гармонізувати українське законодавство в сфері захисту прав інтелектуальної власності відповідно до міжнародних вимог, що стане передумовою формування ринку інтелектуальної власності в Україні і обов'язковою умовою функціонування інноваційної економіки. Законодавче закріплення домінуючої ролі інтелектуального капіталу, стимулів і можливостей його нарощування у формуванні «глобальної економіки знань», створення правових основ у сфері міжнародної науково-технічної кооперації.

6. Установити жорсткі заходи адміністративної й карної відповідальності державних органів управління, галузевих управлінських структур, суб'єктів господарської діяльності при порушенні або недотриманні законодавчих норм по регулюванню інноваційної діяльності.

7. Законодавче закріплення особливостей операцій венчурного фінансування, функціонування «бізнес-ангелів», «стар-ап» компаній, кластерних ініціатив як найбільш ефективних світових тенденцій в інтенсифікації інноваційного процесу.

8. Спрощення процедури створення й функціонування інноваційних структур, державної реєстрації інноваційних проектів.

9. Законодавче забезпечення основ розвитку інноваційної культури в суспільстві, визначення пріоритетності в сучасних умовах, способи й методи її підвищення на різних рівнях: суспільство, організація, особистість.

Таким чином, сучасна державна інноваційна політика України повинна передбачати здійснення таких заходів (рис. 1).

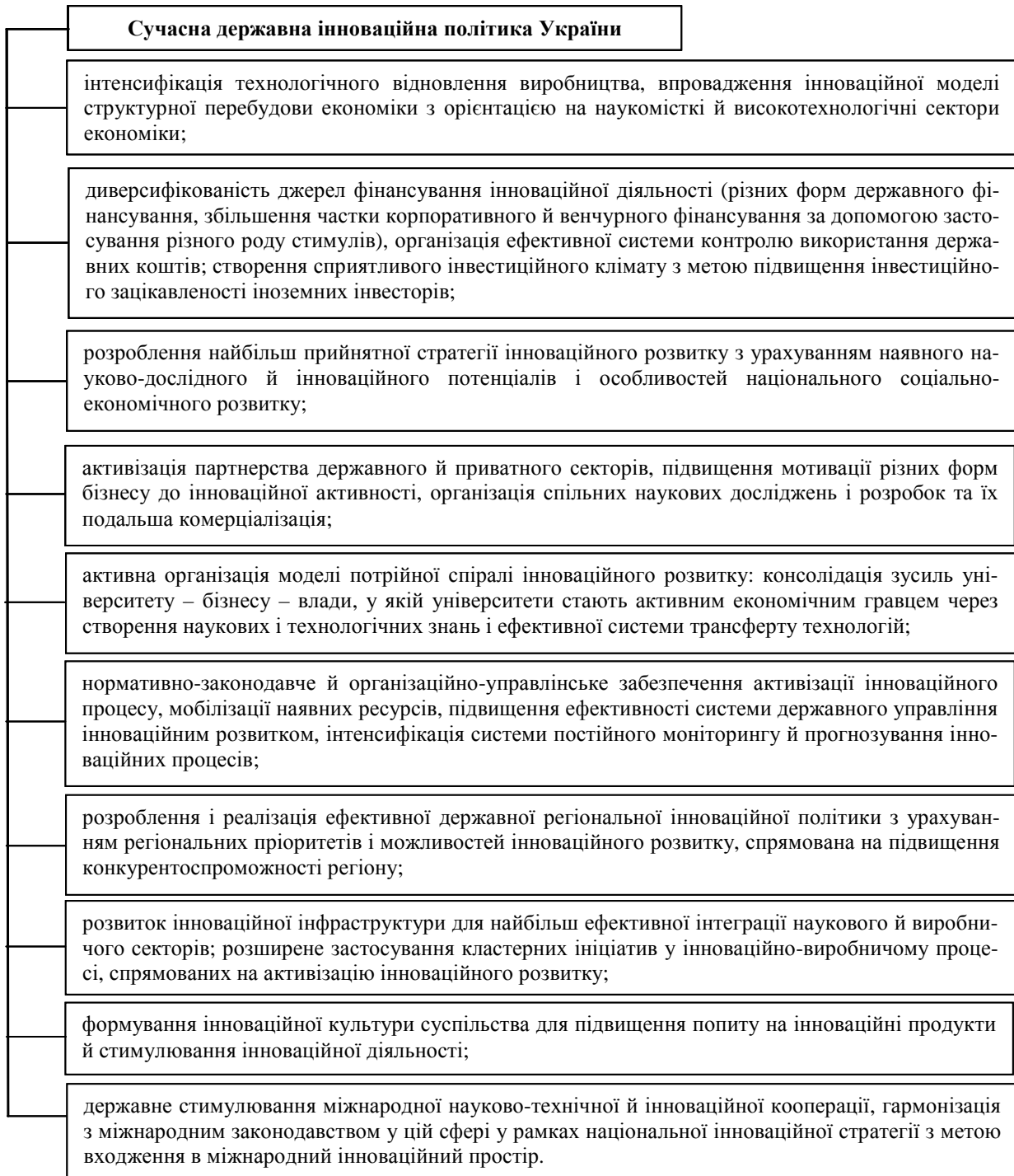

Рис. 1. Сучасна державна інноваційна політика України.

Висновки. Державна інноваційна політика є необхідною умовою формування конкурентоспроможної економіки інноваційного типу. Проблема формування державної інноваційної політики в Україні полягає у виробленні державної успішної інноваційної стратегії, що враховувала б основні стратегічні й середньострокові пріоритети інноваційної діяльності країни й найважливіші сучасні тенденції розвитку світової економіки. У цьому напрямі Україні слід зробити ще багато кроків, зокрема й доцільним б було здійснити запропоновані заходи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адаманова З. О. Инновационные стратегии экономического развития в условиях глобализации : монография / З. О. Адаманова. – Симферополь : Крымучпедгиз, 2005. – 504 с.
2. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації : монографія / Л. Л. Антонюк. – К. : КНЕУ, 2004. – 275 с.
3. Хищенко О. Реализация инновационной политики в Украине / О. Хищенко // Международная конференция по укреплению потенциала в области коммерциализации защиты интеллектуальной собственности / Державний комітет України з питань науки, інновацій та інформатизації. – К., 2010. – С. 20.
4. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 440-IV від 04.07.2002 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 36. – С. 882–892.
5. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» № 334/94-ВР від 28.12.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/334/94-вр>.